

Teresa Orzeszko

ODPISY AKTUALIZUJĄCE WARTOŚĆ NALEŻNOŚCI A PODATEK DOCHODOWY

1. Wstęp

Odpisy aktualizujące wartość należności są kategorią ściśle związaną z działalnością gospodarczą, której skutki są odzwierciedlane w księgach rachunkowych. Podatnicy prowadzący księgi rachunkowe rozliczają się obecnie z podatku dochodowego na zasadach ogólnych, unormowanych dwoma aktami prawnymi:

- 1) ustawą z 26 lipca 1991 r., odnoszącą się do osób fizycznych (updf)¹,
- 2) ustawą z 15 lutego 1992 r., dotyczącą osób prawnych (updp)².

Z treści obu powołanych aktów prawnych wynika, że podstawowa formuła liczenia należnego podatku dochodowego podatników rozliczających się z niego na

¹ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity: DzU 2000 nr 14 poz. 176; zm.: DzU 2000 nr 22 poz. 270, nr 60 poz. 703, nr 70 poz. 816, nr 101 poz. 1090, nr 104 poz. 1104, nr 117 poz. 1228, nr 122 poz. 1324, 2001 nr 4 poz. 27, nr 8 poz. 64, nr 52 poz. 539, nr 73 poz. 764, nr 74 poz. 784, nr 88 poz. 961, nr 89 poz. 968, nr 102 poz. 1117, nr 106 poz. 1150, nr 110 poz. 1190, nr 125 poz. 1363 i 1370, nr 134 poz. 1509, z 2002 r. nr 19 poz. 199, nr 25 poz. 253, nr 74 poz. 676, nr 78 poz. 715, nr 89 poz. 804, nr 135 poz. 1146, nr 141 poz. 1182, nr 169 poz. 1384, nr 181 poz. 1515, nr 200 poz. 1679 i 1691, nr 240 poz. 2058, 2003 nr 7 poz. 79, nr 45 poz. 391, nr 65 poz. 595, nr 84 poz. 774, nr 90 poz. 844, nr 96 poz. 874, nr 122 poz. 1143, nr 135 poz. 1268, nr 137 poz. 1302, nr 166 poz. 1608, nr 202 poz. 1956, nr 223 poz. 2217, nr 228 poz. 1143, 2004 nr 29 poz. 257, nr 54 poz. 535, nr 93 poz. 894, nr 99 poz. 1001, nr 116 poz. 1203 i 1207, nr 120 poz. 1252, nr 123 poz. 1291).

² Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jednolity: DzU 2000 nr 54 poz. 654; zm.: DzU 2000 nr 60 poz. 700 i 703, nr 86 poz. 958, nr 103 poz. 1100, nr 117 poz. 1228, nr 122 poz. 1315 i 1324, 2001 nr 106 poz. 1150, nr 110 poz. 1190, nr 125 poz. 1363, z 2002 r. nr 25 poz. 253, nr 74 poz. 676, nr 93 poz. 820, nr 141 poz. 1179, nr 169 poz. 1384, nr 199 poz. 1672, nr 200 poz. 1684, nr 230 poz. 1922, 2003 nr 45 poz. 391, nr 96 poz. 874, nr 137 poz. 1302, nr 180 poz. 1759, nr 202 poz. 1957, nr 217 poz. 2124, nr 223 poz. 2218, 2004 nr 6 poz. 39, nr 29 poz. 257, nr 54 poz. 535, nr 93 poz. 894, nr 121 poz. 1262, nr 123 poz. 1291, nr 146 poz. 1546).

zasadach ogólnych, niezależnie od tego, czy są osobami fizycznymi, czy też prawnymi, jest podobna i w ogólnym zarysie przedstawia się następująco:

$$N = (R \cdot S) - Z, \text{ przy czym } R = D - O, \text{ a } D = P - K,$$

gdzie: N – należny podatek (w zł),

R – podstawa opodatkowania (w zł),

S – stawka podatku (w %),

Z – odliczenia od podatku (w zł),

D – dochód będący przedmiotem opodatkowania (w zł),

O – odliczenia od dochodu (w zł),

P – przychody (w zł),

K – koszty uzyskania przychodów (w zł).

Zasadniczymi elementami determinującymi wartość należnego podatku, obliczonego w powyższy sposób, są – obok stawki podatkowej – przychody oraz koszty ich uzyskania. Podatnicy zobowiązani są do ich ustalania według reguł określonych ustawami odpowiednio w rozdziałach: drugim *Źródła przychodów* i czwartym *Koszty uzyskania przychodów* (updf) oraz w rozdziałach drugim *Przychody* i trzecim *Koszty uzyskania przychodów* (updp). Zawarte w wymienionych rozdziałach przepisy odnoszą się m.in. do kwestii relacji między przychodami i kosztami ich uzyskania a odpisami aktualizującymi wartość należności. Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza tychże relacji, a jego celem ich przejrzysta prezentacja.

2. Istota odpisów aktualizujących wartość należności

Pojęcie odpisów aktualizujących wartość należności nie jest zdefiniowane w przepisach prawa, chociaż jest w nich obecne. Po raz pierwszy pojawiło się w ustawie o rachunkowości³ po jej nowelizacji z 9 listopada 2000 r.⁴ Następnie zaistniało także w przepisach wykonawczych do niej oraz w ustawach regulujących opodatkowanie podatkiem dochodowym na zasadach ogólnych. W założeniu miało ono zastąpić termin „rezerwy na należności (wierzytelności)”, ale nie do końca się to udało, gdyż:

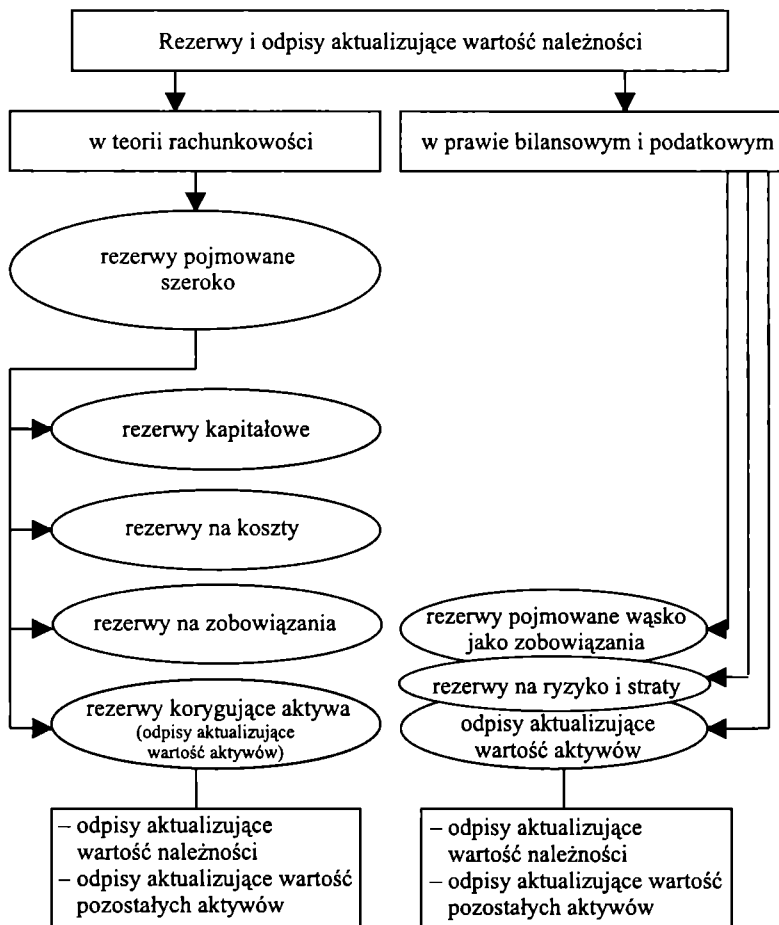
- w odniesieniu do pewnych kategorii należności w niektórych typach jednostek nadal używa się pojęcia rezerwy, a nie odpisy,
- czasami oba pojęcia utożsamia się i stosuje zamiennie.

Obecny stan rzeczy należy uznać za efekt braku konsekwencji i skuteczności we wdrażaniu zmian w nazewnictwie kategorii normowanych prawnie i stanowi

³ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: DzU 2002 nr 76 poz. 694; zm.: DzU 2003 nr 60 poz. 535, nr 124 poz. 1152, nr 139 poz. 1324, nr 229 poz. 2276, 2004 nr 96 poz. 959, poz. 145 poz. 1535, nr 146 poz. 1546).

⁴ Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (DzU 2000 nr 113 poz. 1186; zm.: DzU 2001 nr 102 poz. 1117).

przykład nieładu terminologicznego w polskich przepisach prawa, co jednak jest uzasadnione tym, że odpisy aktualizujące wartość aktywów, obejmujące swoim zakresem także odpisy dotyczące należności, uznawane są w teorii rachunkowości jednostkowej za jeden z czterech typów rezerw, obok rezerw kapitałowych, rezerw na koszty oraz rezerw na zobowiązania [8, s. 481]. Powiązania i zależności między wymienionymi kategoriami zaprezentowano na rys. 1.

Rys. 1. Relacje między rezerwami i odpisami aktualizującymi wartość należności

Źródło: opracowanie własne.

Funkcjonowanie w praktyce jednostek gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe odpisów aktualizujących należy łączyć z korygowaniem księgowej wartości aktywów, w związku ze zmianami ich realnej wartości w czasie, mogącymi następować z wielu różnych powodów. Korekta, o której mowa, może mieć

dwukierunkowy charakter (*in minus* lub *in plus*) i przybierać różną postać, uzależnioną od rodzaju aktywów stanowiących jej przedmiot oraz od przyczyn jej dokonywania (różnice z przeszacowania, różnice kursowe, odpisy umorzeniowe, odpisy aktualizujące). W tym kontekście odpisy aktualizujące wartość aktywów należy traktować jako jeden z kilku możliwych rodzajów korekt aktywów, a odpisy aktualizujące wartość należności – jako integralną ich część.

Istotę odpisów aktualizujących wartość należności determinuje ich przedmiot oraz dwoista rola, którą odgrywają, a także ich wynikowy charakter. Przedmiotem opisywanej kategorii, jak sugeruje jej nazwa, są należności. Należy przez nie rozumieć wynikające z przeszłych zdarzeń zasoby majątkowe wierzyciela, pozostające pod jego kontrolą, o wiarygodnie określonej wartości, które występują w postaci umownego prawa do otrzymania przez niego stosownych świadczeń (najczęściej w postaci aktywów pieniężnych) od dłużnika w przyszłości. Innymi słowy, zgodnie z interpretacją podmiotową w rachunkowości, należność jest to zagwarantowane umową należne świadczenie od dłużnika na rzecz wierzyciela [1, s. 348]. Cechą charakterystyczną należności jako składnika aktywów jest występująca zawsze, aczkolwiek o różnym stopniu nasilenia, niepewność co do ich realizacji.

Dwoista rola odpisów aktualizujących wartość należności wiąże się właśnie z tą niepewnością i wyraża się w tym, że stanowią one jednocześnie:

- **narzędzie zapewniające realizację zasady ostrożności**, która odnosząc się do wyceny aktywów i pasywów, nakazuje ujmować w wyniku finansowym m.in. zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej aktywów oraz rezerwy na ryzyko i straty – te kategorie obejmują swoim zakresem omawiane odpisy; respektowanie zasady ostrożności, m.in. poprzez dokonywanie stosownych odpisów aktualizujących wartość należności, determinuje realizację nadrzędnej zasady rachunkowości prowadzonej w postaci ksiąg rachunkowych, czyli koncepcji *true and fair view*, a co się z tym wiąże – także osiągnięcie celu rachunkowości. W tym kontekście celem dokonywania odpisów, o których mowa, jest urealnienie księgowej wartości należności z uwzględnieniem prawdopodobieństwa ich zapłaty, a w konsekwencji rzetelne i jasne przedstawienie należności oraz wyniku finansowego w bilansie jednostki;
- **instrument neutralizowania niepożądanych, negatywnych skutków ryzyka gospodarczego**, nierozzerwalnie związanego z prowadzoną przez jednostki działalnością gospodarczą; w takim ujęciu celem dokonywania odpisów aktualizujących wartość należności jest łagodzenie negatywnych skutków ryzyka – przejawiających się w postaci strat lub też braku korzyści, w związku z niemożnością wyegzekwowania należności od dłużnika w stosownym terminie – poprzez rozłożenie tych skutków w czasie, a tym samym łagodzenie ich w okresie, w którym rzeczywiście wystąpią.

Omawiając istotę odpisów aktualizujących wartość należności, nie można pominąć faktu, że są one kategorią wynikową, a więc nie pozostają obojętne ani z punktu widzenia wyniku finansowego, ustalanego zgodnie z zasadami zawartymi

w ustawie o rachunkowości, ani też dochodu, stanowiącego przedmiot opodatkowania w podatku dochodowym opłacanym na zasadach ogólnych.

Reasumując, ze względu na istotną rolę, jaką odgrywają omawiane odpisy, potrzeba i sens ich funkcjonowania nie budzą wątpliwości, natomiast ze względu na ich wynikowy charakter nieuniknione są różnice zdań co do adekwatności ich poziomu do potrzeb, tym bardziej że wycena tego typu odpisów, opierająca się na ocenie stopnia prawdopodobieństwa zapłaty należności, jest obarczona subiektywizmem. Wyrazem odmiennego podejścia do zagadnienia wyceny kosztów i przychodów z tytułu odpisów aktualizujących wartość należności są różniące się przepisy prawa bilansowego oraz podatkowego w omawianej kwestii.

3. Kategorie odpisów aktualizujących wartość należności w ustawach o podatku dochodowym

Analiza treści ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych pod kątem wpływu dokonywanych i odwracanych przez jednostki odpisów aktualizujących wartość należności na wartość kosztów uzyskania przychodów oraz przychodów podatkowych, a tym samym na wielkość dochodu, stanowiącego przedmiot opodatkowania podatkiem dochodowym opłacanym na zasadach ogólnych, daje podstawy do ich podziału na trzy kategorie:

- 1) odpisy aktualizujące wartość należności, określone w ustawie o rachunkowości (odpisy uniwersalne),
- 2) odpisy aktualizujące wartość należności, wchodzące w zakres obligatoryjnych rezerw ustawowych,
- 3) odpisy aktualizujące wartość należności zaliczanych do ekspozycji kredytowych, które to odpisy wchodzi w zakres rezerw na ryzyko związane z działalnością banków i w przepisach prawnych funkcjonują właśnie pod taką nazwą lub też jako rezerwy celowe.

Odpisy wymienione w pozycjach pierwszej i drugiej mogą kształtować dochód podatników będących zarówno osobami fizycznymi, jak i prawnymi, natomiast odpisy zamieszczone w pozycji ostatniej dotyczą wyłącznie banków, które należy traktować jako osoby prawne utworzone zgodnie z przepisami ustaw, działające na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym⁵.

⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 *Prawo bankowe* (DzU 2002 nr 72 poz. 665; zm.: DzU 2002 nr 126 poz. 1070, nr 141 poz. 1178, nr 144 poz. 1208, nr 153 poz. 1271, nr 169 poz. 1385 i 1387, nr 241 poz. 2074, 2003 nr 50 poz. 424, nr 60 poz. 535, nr 65 poz. 594), art. 2.

4. Odpisy aktualizujące wartość należności, określone w ustawie o rachunkowości

Zgodnie z art. 35b ust. 1 ustawy o rachunkowości, jednostki prowadzące rachunkowość w postaci ksiąg rachunkowych, w tym podatnicy podatku dochodowego zarówno od osób fizycznych, jak i od osób prawnych, mają obowiązek aktualizowania wartości należności z uwzględnieniem stopnia prawdopodobieństwa ich zapłaty, ocenianego na podstawie wszelkich dostępnych informacji na temat dłużnika, dotyczących np. przyczyn zwłoki w zapłacie, czasu zlegania z zapłatą, wyników monitów, sytuacji płatniczej, posiadanych gwarancji i innych zabezpieczeń [4, s. 146]. Aktualizacja, o której mowa, powinna się odbywać poprzez dokonywanie stosownych odpisów odnoszących się do pięciu grup należności, obejmujących w sumie osiem ich rodzajów, a mianowicie:

1) należności od dłużników postawionych w stan:

- likwidacji, co dotyczy także prywatyzowanych przedsiębiorstw państwowych,
- upadłości;

2) należności od dłużników, w przypadku których oddalono wniosek o ogłoszenie upadłości, a ich majątek nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego;

3) należności, których spłata w umownej kwocie według oceny sytuacji majątkowo-finansowej dłużników nie jest prawdopodobna:

- kwestionowane przez dłużników,
- z których zapłatą dłużnicy zalegają;

4) należności stanowiące równowartość kwot podwyższających należności, od których wcześniej dokonano odpisów aktualizujących;

5) w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców – należności:

- przeterminowane,
- nieprzeterminowane o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności.

Obligatoryjność odpisów aktualizujących w wymienionych przypadkach nie oznacza jednak obowiązku automatycznego ich dokonywania, lecz konieczność zastosowania ich wówczas, gdy ocena sytuacji dłużnika wskazuje duże prawdopodobieństwo niewywiązania się przez niego z obowiązku spłaty długu. Należy przy tym pamiętać, że zaniechanie odpisów mogą uzasadniać jedynie dodatkowe przesłanki, wskazujące, że zapłata długu jest prawdopodobna [9, s. 146-147].

Wysokość obligatoryjnych odpisów aktualizujących wartość należności uzależniona jest jednocześnie od ich rodzaju oraz od ustalonego przez jednostkę stopnia prawdopodobieństwa ich spłaty. Stosowne wymogi w tym względzie zaprezentowano w tab. 1.

Odpisy dokonane zgodnie z omówionymi zasadami z jednej strony korygują dotychczasową wartość księgową należności, która stanowiła ich przedmiot, a z drugiej – w zależności od rodzaju tejże należności – obciążają pozostałe koszty

Tabela 1. Wartość odpisów aktualizujących wartość należności w zależności od ich rodzaju w świetle ustawy o rachunkowości

Rodzaje należności	Wartość obowiązkowych odpisów aktualizujących
Należności od dłużników postawionych w stan upadłości	do wysokości należności nie objętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem, zgłoszonej sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym
Należności od dłużników postawionych w stan likwidacji	do wysokości należności nie objętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem, zgłoszonej likwidatorowi
Należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeżeli ich majątek nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego	w pełnej wysokości należności
Należności kwestionowane przez dłużników, gdy według oceny ich sytuacji majątkowo-finansowej spłata tychże w umownej kwocie nie jest prawdopodobna	do wysokości należności nie pokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem
Należności, z których zapłatą dłużnicy zalegają, gdy według oceny ich sytuacji majątkowo-finansowej spłata tychże w umownej kwocie nie jest prawdopodobna	
Należności stanowiące równowartość kwot podwyższających należności, których wartość wcześniej skorygowano, dokonując stosownych odpisów	w pełnej wysokości należności
Należności przeterminowane, w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców	w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty należności nieściągalnych
Należności nieprzeterminowane o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców	

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 35b ust. 1 cytowanej Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

operacyjne lub koszty finansowe. Nie oznacza to jednak, że automatycznie uznawane są również za koszty podatkowe. Podatnicy podatku dochodowego zarówno od osób fizycznych, jak i od osób prawnych mogą zaliczyć je do kosztów uzyskania przychodów wyłącznie wówczas, gdy należności, których dotyczą, spełniają jednocześnie dwa warunki⁶, a mianowicie:

1) **zostały uprzednio zaliczone**, zgodnie z odpowiednimi przepisami (art. 14 updf i art. 12 ust. 3 updp), **do przychodów należnych**; przez przychody należne z działalności gospodarczej należy rozumieć naliczone (zarachowane) przychody, choćby nie zostały jeszcze faktycznie osiągnięte, pomniejszone o wartości zwróconych towarów, udzielonych bonifikat i skont; wypada zwrócić uwagę, że nie

⁶ Artykuł 23 ust 1 pkt 22 updf. i art. 16 ust. 1 pkt 26 updp.

obejmują one swoim zakresem m.in. należnego podatku od towarów i usług, naliczonych, ale nieotrzymanych odsetek od należności oraz pobranych lub zarachowanych przedpłat na poczet przyszłych dostaw;

2) **ich nieściągalność została uprawdopodobniona** zgodnie z odpowiednimi przepisami (art. 23 ust. 3 updf i art. 16 ust. 2 a pkt 1 updp); według tych przepisów nieściągalność należności można uznać za uprawdopodobnioną zwłaszcza w sytuacjach w nich wskazanych (tab. 2), ale nie tylko; oznacza to, że jednostki mogą dowodzić nieściągalności swoich należności także w inny sposób, przy czym musi on być na tyle wiarygodny, aby mógł być uznany przez organa podatkowe, w których gestii leży akceptacja dowodów mających uprawdopodobnić nieściągalność należności; organa podatkowe mogą, w drodze postępowania administracyjnego, uznać przedstawione dowody za właściwe i wystarczające bądź też odmówić ich aprobaty [2, s. 9; 10, s. 260].

Tabela 2. Przestanki uprawdopodobniające nieściągalność należności stanowiących podstawę odpisów uniwersalnych w świetle przepisów updf i updp

Nieściągalność należności uznaje się za uprawdopodobnioną, gdy:		Ustawa o podatku dochodowym	
		od osób fizycznych	od osób prawnych
I	dłużnik zmarł	—	x
	dłużnik został wykreślony z ewidencji działalności gospodarczej	x	x
	dłużnik został postawiony w stan likwidacji	x	x
	została ogłoszona upadłość dłużnika, obejmująca likwidację jego majątku	x	x
II	zostało wszczęte postępowanie upadłościowe z możliwością zawarcia układu w rozumieniu przepisów prawa upadłościowego i naprawczego	x	x
	na wniosek dłużnika zostało wszczęte postępowanie ugodowe w rozumieniu przepisów o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków	x	x
III	wierzytelność została zasądzona prawomocnym orzeczeniem sądu i skierowana na drogę postępowania egzekucyjnego	x	x
IV	wierzytelność jest kwestionowana przez dłużnika na drodze powództwa sądowego	x	x

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 23 ust. 3 updf i art. 16 ust. 2a pkt 1 updp.

Odpisy aktualizujące wartość należności nie oddziałują na dochód stanowiący podstawę opodatkowania podatkiem dochodowym wyłącznie w sposób jednostronny poprzez koszty uzyskania przychodów, lecz również poprzez przychody, do których zalicza się:

- należności umorzone, przedawnione lub odpisane jako nieściągalne w wysokości dokonanych od nich odpisów aktualizujących zaliczonych wcześniej do kosztów uzyskania przychodów (wartość wykorzystanych odpisów aktualizujących),

- równowartość odpisów aktualizujących należności, uprzednio zaliczonych do kosztów uzyskania przychodów, w przypadku ustania przyczyn, z powodu których ich dokonano, np. wobec spłaty przez dłużnika należności, na które wcześniej dokonano odpisu aktualizującego (wartość niewykorzystanych odpisów aktualizujących) (art. 14 ust. 2 pkt 76 i 7c updf i art. 12 ust. 1 pkt 4d i 4e updp).

Reasumując, do przychodów podatkowych zalicza się zarówno niewykorzystane, jak i wykorzystane odpisy aktualizujące wartość należności. Oznacza to, że przepisy prawa podatkowego są w tym względzie nie całkiem spójne z ustawą o rachunkowości, która uznaje za przychody wyłącznie te drugie.

5. Odpisy aktualizujące wartość należności, wchodzące w zakres obligatoryjnych rezerw ustawowych

Na potrzeby niniejszego artykułu przez obligatoryjne rezerwy ustawowe, należy rozumieć kategorie, do których odnoszą się przepisy art. 14 ust 2 pkt 7e i art. 23 ust. 1 pkt 22 updf oraz art. 12 ust.1 pkt 5a i art. 16 ust. 1 pkt 27 updp. Wynika z nich, że chodzi o rezerwy, które muszą być przez podatników tworzone w ciężar kosztów na mocy ustaw, innych jednak niż ustawa o rachunkowości. Dodatkowo z updp wynika, że nie mogą być tak kwalifikowane rezerwy wymienione w niej z nazwy (obecnie dotyczy to rezerw techniczno-ubezpieczeniowych; ze względu na specyfikę instytucji, w których funkcjonują, są one uregulowane odrębnie).

Tabela 3. Charakterystyka obligatoryjnych rezerw ustawowych o charakterze odpisów aktualizujących wartość należności

Podstawa prawna tworzenia rezerw	Podmiot tworzący rezerwy	Przedmiot tworzenia rezerw	Wartość rezerw zaliczana do kosztów uzyskania przychodów
Artykuł 121 ust. 13 Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. <i>Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi</i> (tekst jednolity: DzU 2002 nr 49 poz. 447)	domy maklerskie	należności z tytułu obowiązkowych wpłat z tytułu uczestnictwa w systemie rekompensat	do wysokości wpłat wniesionych do systemu rekompensat
Artykuł 61 ust. 11 Ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o domach składowych oraz o zmianie <i>Kodeksu cywilnego</i> , <i>Kodeksu postępowania cywilnego</i> i innych ustaw (DzU 2000 nr 114 poz. 1191)	domy składowe	należności z tytułu obowiązkowych wpłat z tytułu uczestnictwa w składowym funduszu gwarancyjnym	do wysokości wpłat wniesionych do składowego funduszu gwarancyjnego

Źródło: opracowanie własne.

Jak się okazuje, do omawianej grupy rezerw należą obecnie m.in. także rezerwy na wierzytelności (należności), które z istoty swojej są odpisami aktualizującymi wartość należności. Podstawy prawne ich tworzenia oraz zakres podmiotowy i przedmiotowy, a także wartość zaliczaną do kosztów uzyskania przychodów zaprezentowano w tab. 3. Wynika z niej, że domy maklerskie oraz składowe mogą zaliczać do kosztów uzyskania przychodów, oprócz odpisów aktualizujących wartość należności, dodatkowo także odpisy charakterystyczne wyłącznie dla nich. Operacja odwrócenia niewykorzystanych odpisów (rozwiązanie lub zmniejszenie rezerw), o których mowa, skutkuje zaliczeniem jej równowartości do przychodów podatkowych.

6. Odpisy aktualizujące wartość należności, wchodzące w zakres rezerw celowych

Od 1992 r. banki mają obowiązek tworzenia rezerw na ryzyko związane z ich działalnością, zwanych też, jak już wspomniano, rezerwami celowymi. Od 2004 r. stosowne zasady w tym względzie normuje Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2003 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków⁷. Wynika z niego, że przedmiotem rezerw, o których mowa, są ekspozycje kredytowe, obejmujące dwie zasadniczo różniące się kategorie, a mianowicie:

1) bilansowe należności z tytułu kredytów i pożyczek, skupionych wierzytelności, czeków i weksli, zrealizowanych gwarancji oraz innych wierzytelności o podobnym charakterze,

2) udzielone zobowiązania pozabilansowe o charakterze finansowym i gwarancyjnym.

Do ekspozycji kredytowych nie zalicza się odsetek i prowizji, w tym skapitalizowanych oraz spełniających pewne warunki wierzytelności od podmiotów zależnych od banku. Ponieważ tylko rezerwy celowe na należności bilansowe mają charakter odpisów aktualizujących wartość należności, tylko one będą przedmiotem niniejszego artykułu.

Od momentu wprowadzenia obowiązku tworzenia przez banki rezerw celowych ich wartość w praktyce jest ustalana, generalnie rzecz biorąc, według jednolitej, standardowej procedury, która wyraża się w obowiązku tworzenia ich na podstawie indywidualnej oceny ryzyka obciążającego poszczególne ekspozycje kredytowe, jednak w wysokości nie niższej niż ustalona według formuły [6, s. 202]:

$$R = \sum_{i=1}^5 [(x_i - y)s_i - z_i],$$

⁷ DzU 2003 nr 218 poz. 2147.

gdzie: R – minimalny poziom obligatoryjnych rezerw celowych (w zł),
 x – ekspozycje kredytowe stanowiące podstawę tworzenia rezerw celowych zakwalifikowane do kategorii i (w zł),
 i – kategoria ekspozycji kredytowych: 1 – normalne (podstawę tworzenia rezerw stanowią wyłącznie należności z tytułu kredytów i pożyczek detalicznych), 2 – pod obserwacją, 3 – poniżej standardu, 4 – wątpliwe, 5 – stracone,
 y – przyjęte zabezpieczenia korygujące x (w zł),
 s – stopa rezerw celowych (w %): dla $i = 1$ i 2 wynosi 1,5%, dla $i = 3$ – 20%, dla $i = 4$ – 50%, dla $i = 5$ – 100%,
 z – pozycja korygująca ustalony poziom rezerw celowych na ekspozycje kredytowe kategorii $i = 1$ oraz $i = 2$ (w zł); chodzi o kwotę równą 25% utworzonej przez bank rezerwy na ryzyko ogólne⁸.

Rezerwy celowe utworzone zgodnie z odnoszącymi się do nich przepisami z zakresu rachunkowości są w całości zaliczane do kosztów działalności operacyjnej banku. Przepisy ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, odnoszące się do omawianej kategorii rezerw (odpisów), zezwalają natomiast na uwzględnienie w kosztach uzyskania przychodów tylko niektórych spośród nich i to po spełnieniu przez nie dosyć licznych warunków (tab. 4).

Jak wynika z tab. 4, banki mogą traktować jako koszty podatkowe wyłącznie cztery rodzaje utworzonych rezerw celowych, a mianowicie:

- 1) rezerwy na stracone kredyty i pożyczki,
- 2) rezerwy na wątpliwe kredyty i pożyczki,
- 3) rezerwy na stracone należności z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek,
- 4) rezerwy na wątpliwe należności z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek.

Wymienione rodzaje rezerw celowych, aby mogły być uwzględnione w kosztach uzyskania przychodów, muszą spełniać stawiane im wymagania, które nie są identyczne dla poszczególnych z nich, a dodatkowo są zróżnicowane w zależności od sytuacji dłużników – nieco inne wymogi odnoszą się do rezerw na wierzytelności od przedsiębiorców realizujących program restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw, a inne do pozostałych.

Wśród determinant, o których mowa, wymienić można:

- warunki o charakterze uniwersalnym – odnoszące się do wszystkich rodzajów rezerw celowych;
- warunki stawiane tylko wobec niektórych rodzajów rezerw celowych, a mianowicie:
 - wobec rezerw na wątpliwe należności,

⁸ Rezerwa na ryzyko ogólne tworzona jest przez banki zgodnie z art. 130 *Prawa bankowego* (z 29 sierpnia 1997 r.).

- wobec rezerw na należności stracone od dłużników innych niż przedsiębiorcy realizujący program restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw,
- wobec rezerw na należności z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek [7, s. 288].

Tabela 4. Rodzaje rezerw celowych zaliczanych do kosztów uzyskania przychodów i warunki, które muszą spełnić zgodnie z ustawą o podatku dochodowym od osób prawnych

Warunki zaliczania rezerw celowych do kosztów uzyskania przychodów	Rodzaje rezerw celowych							
	z tytułu kredytów i pożyczek				z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek			
	straconych		wątpliwych		straconych		wątpliwych	
	I	II	I	II	I	II	I	II
Rezerwy zostały utworzone zgodnie z zasadami określonymi w przepisach z zakresu rachunkowości	x	x	x	x	x	x	x	x
Wierzytelności stanowiące podstawę utworzenia rezerwy powstały w wyniku czynności zgodnych z prawem	x	x	x	x	x	x	x	x
Kwota rezerwy zaliczana do kosztów uzyskania przychodów nie może przekraczać wartości ustalonej zgodnie z art. 16. ust. 2b i 2c upd	x	x	x	x	x	x	x	x
Kwota rezerwy zaliczana do kosztów uzyskania przychodów nie może przekraczać 25% I / 50% II wartości wierzytelności stanowiącej jej podstawę	–	–	x	x	–	–	x	x
Wierzytelności stanowiące podstawę utworzenia rezerwy uznano za nieściągalne	x	–	–	–	x	–	–	–
Nieściągalność wierzytelności, które stanowią podstawę utworzenia rezerwy, została uprawdopodobniona	*	–	–	–	*	–	–	–
Wierzytelności stanowiące podstawę utworzenia rezerwy zostały postawione w stan wymagalności	x	–	–	–	x	–	–	–
Gwarancje i poręczenia zostały udzielone po dniu 1 stycznia 1997 r.	–	–	–	–	x	x	x	x

I – rezerwy inne niż wymienione w grupie II,

II – rezerwy na należności od przedsiębiorców realizujących program restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw,

- rezerwa nie musi spełniać tego warunku, aby można ją było zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów,

* warunek nie jest obligatoryjny, jednak od jego spełnienia uzależniona jest kwota rezerwy zaliczana do kosztów uzyskania przychodów, jeśli nie jest spełniony do kosztów uzyskania przychodów można zaliczyć jedynie 25%, a nie 100% kwoty należności stanowiących podstawę rezerwy,

x warunek jest obligatoryjny, jego niespełnienie uniemożliwia zaliczenie rezerwy do kosztów uzyskania przychodów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 16 ust. 1 pkt 26, ust. 2b i 2c, ust. 3, 3c i 3e upd.

W grupie wymogów, które odnoszą się do wszystkich rodzajów rezerw celowych, znalazły się trzy omówione poniżej:

1) rezerwy celowe zaliczane do kosztów uzyskania przychodów muszą być utworzone zgodnie z przepisami z zakresu rachunkowości, tj. od początku 2004 r. na podstawie Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2003 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków;

2) należności stanowiące podstawę tworzenia rezerwy muszą powstać w wyniku czynności zgodnych z prawem, a więc rezerwy celowe utworzone na kredyty i pożyczki oraz na należności z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek, których udzielenie nastąpiło z naruszeniem prawa, potwierdzonym prawomocnym wyrokiem sądu, nie mogą być zaliczane do kosztów uzyskania przychodów [3, s. 21], choćby nawet spełniały wszystkie pozostałe warunki. Jeśli jednak kiedykolwiek zostały jako takie koszty potraktowane, to na dzień uprawomocnienia się wyroku sądowego powinna nastąpić ich korekta [5, s. 3];

3) kwota rezerwy zaliczana do kosztów uzyskania przychodów nie może przekraczać wartości ustalonej zgodnie z art. 16 ust. 2b i 2c upd, czyli nie może być większa od należności stanowiących jej podstawę, pomniejszonych o przyjęte na nie zabezpieczenia [11, s. 65], ujęte w wykazie stanowiącym treść powołanego artykułu; obowiązujący obecnie wykaz składa się z 21 pozycji obejmujących różne rodzaje zabezpieczeń (tab. 5) i nie jest w pełni spójny z listą zabezpieczeń, o których wartość banki mogą pomniejszać podstawę tworzenia rezerw celowych zgodnie z przepisami z zakresu rachunkowości. Zabrakło w nim bowiem takich zabezpieczeń, jak: blokada rachunku lokaty złożonej w banku posiadającym ekspozycję kredytową, ubezpieczenie kredytu w instytucji ubezpieczeniowej o nie budzącej obaw sytuacji ekonomiczno-finansowej i mającej siedzibę w krajach OECD, bezwarunkowa cesja bezspornych i nieprzeterminowanych wierzytelności od kontrahentów posiadających rating uznanej agencji i mających siedzibę w krajach OECD.

W przypadku rezerw na należności zaklasyfikowane do kategorii wątpliwych dodatkową determinantą, która się do nich odnosi, niezależnie od wcześniej omówionych, jest ograniczenie kwoty uwzględnianej z ich tytułu w kosztach podatkowych do poziomu nie przekraczającego 50% wartości wierzytelności stanowiącej ich podstawę, co dotyczy należności od podmiotów realizujących program restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw, oraz 25 % w pozostałych sytuacjach.

Kolejne trzy warunki mające wpływ na wartość rezerw celowych uwzględnianych w kosztach uzyskania przychodów dotyczą tylko rezerw na należności stracone od dłużników innych niż przedsiębiorcy realizujący program restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw, przy czym dwa z nich są ściśle ze sobą związane: pierwszy wymaga, aby należności stanowiące podstawę rezerwy były uznane za nieściągalne, a drugi uzależnia wartość rezerw zaliczanych do kosztów podatkowych od uprawdopodobnienia nieściągalności należności, na którą zostały utworzone. Uprawdopodobnienie, o którym mowa, nie jest bezwzględnie konieczne, ale w przypadku omawianego rodzaju rezerw celowych decyduje o ich wyso-

Tabela 5. Pozycje korygujące wartość rezerw celowych zaliczanych do kosztów uzyskania przychodów

Zabezpieczenia, o których wartość bank pomniejsza podstawę tworzenia rezerw celowych zaliczanych do kosztów uzyskania przychodów, jeżeli pomniejszył o nie także podstawę tworzenia rezerw celowych uwzględnianych w wyniku finansowym banku	
Gwarancja lub poręczenie	SP, NBP, BFG
	banku centralnego lub rządu kraju będącego członkiem OECD
	banku mającego siedzibę w kraju członkowskim OECD, którego sytuacja ekonomiczno-finansowa nie budzi obaw
	państwowej osoby prawnej (z wyjątkiem banków i ubezpieczycieli) uprawnionej do ich udzielania w ramach powierzonych jej zadań państwowych, w przypadku gdy w budżecie państwa określono źródła finansowania ewentualnych zobowiązań
	BGK ze środków KFPK udzielona na podstawie przepisów o poręczeniach i gwarancjach udzielonych przez SP oraz niektóre osoby prawne
	jednostki samorządu terytorialnego RP (gmin, powiatów, województw) o dobrej sytuacji ekonomiczno-finansowej; <i>uwzględniana kwota zabezpieczenia musi wynikać z uchwały właściwego organu jednostki samorządu terytorialnego w sprawie ustalania maksymalnej wysokości pożyczek, gwarancji i poręczeń udzielanych przez zarząd w roku budżetowym</i>
Przelew wierzytelności	podmiotu o dobrej sytuacji ekonomiczno-finansowej, jeżeli łączna kwota gwarancji i poręczeń udzielonych przez niego jednemu kredytobiorcy nie przekracza 15% jego aktywów netto, pomniejszonych o należne, lecz nie wniesione wkłady na poczet kapitałów (funduszy) podstawowych spółek akcyjnych i spółdzielni
	z akredytywy zabezpieczającej, otwartej lub potwierdzonej przez bank kraju będącego członkiem OECD, w przypadku gdy sytuacja ekonomiczno-finansowa banku nie budzi obaw
Umowa ubezpieczenia eksportowego lub gwarancja ubezpieczeniowa	z rachunku lokaty złożonej w banku innym niż bank posiadający ekspozycję kredytową wraz z oświadczeniem o blokadzie lokaty oraz pełnomocnictwem do pobrania środków z tego rachunku
	KUKE SA, zawarta lub udzielona na podstawie przepisów o gwarantowanych przez SP ubezpieczeniach eksportowych, dla określonej umowy dotyczącej ekspozycji kredytowej, jeżeli konieczność tworzenia rezerwy celowej jest następstwem zdarzeń objętych ubezpieczeniem lub gwarancją – <i>do 100 % wartości ubezpieczenia lub gwarancji</i>
Wpłata na rachunek banku	określonej kwoty w złotych lub w innej walucie wymiennej, jeżeli bank ten zobowiąże się, że zwróci tę kwotę po uzyskaniu spłaty zadłużenia wraz z należnymi odsetkami i prowizją – <i>do wysokości wpłaty</i>
Przeniesienie na bank przez dłużnika, do czasu spłaty zadłużenia wraz z odsetkami i prowizją, prawa własności	rzeczy ruchomej, na warunkach określonych przez strony w umowie
	papierów wartościowych emitowanych przez: • SP, NBP, • banki centralne lub rządy krajów należących do OECD, • banki; – <i>wg wartości godziwej</i> innych papierów wartościowych będących w obrocie giełdowym w krajach członkowskich OECD

cd. tab. 5

Hipoteka ustanowiona na	• nieruchomości • użytkowaniu wieczystym • własnościowym spółdzielczym prawie do lokalu mieszkalnego • spółdzielczym prawie do lokalu użytkowego • prawie do domu jednorodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej • prawie do lokalu mieszkalnego w domu budowanym przez spółdzielnię mieszkaniową w celu przeniesienia jej własności na członka
Zastaw na statku	morskim wpisanym do rejestru okrętowego (hipoteka morska) powietrznym wpisanym do rejestru państwowego statków powietrznych
Zastaw rejestrowy	na prawach z papierów wartościowych emitowanych przez: • SP, NBP • banki centralne lub rządy krajów należących do OECD • banki – wg wartości godziwej na prawach z innych papierów wartościowych będących w obrocie giełdowym w krajach członkowskich OECD na rzeczy ruchomej na wierzytelności z rachunku lokaty złożonej w banku: • posiadającym ekspozycję kredytową lub • mającym siedzibę w kraju członkowskim OECD, którego sytuacja ekonomiczno-finansowa nie budzi obaw • wraz z oświadczeniem o blokadzie lokaty oraz pełnomocnictwem do pobrania środków z rachunku lokaty
Oświadczenie patronackie podmiotu o dobrej sytuacji ekonomiczno-finansowej	zawierające zobowiązanie wystawcy do podjęcia działań wobec dłużnika, mających na celu utrzymanie terminowej obsługi ekspozycji kredytowej banku oraz utrzymanie nie budzącej obaw sytuacji ekonomiczno-finansowej dłużnika pod warunkiem, że: • treść oświadczenia zapewnia możliwość dochodzenia wobec wystawcy roszczeń w przypadku konieczności utworzenia rezerwy celowej • bank posiada opinię prawną dotyczącą skuteczność dochodzenia ewentualnych roszczeń wobec wystawcy oświadczenia • zobowiązanie ciążące na wystawcy oświadczenia jest ujęte w jego księgach • łączna kwota oświadczeń patronackich, gwarancji i poręczeń udzielonych przez wystawcę jednemu kredytobiorcy nie przekracza 15% aktywów netto tego wystawcy, pomniejszonych o należne, lecz nie wniesione wkłady na poczet kapitałów (funduszy) podstawowych spółek akcyjnych i spółdzielni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 16 ust. 2b i 2c updp.

kości. W razie braku uprawdopodobnienia nieściągalności należności straconej kwota utworzonej na nią rezerwy celowej zaliczana do kosztów uzyskania przychodów jest ograniczona do 25 % jej wartości. Jak z powyższego wynika, banki powinny być zainteresowane uprawdopodobnieniem nieściągalności własnych należności, przy czym możliwości w tym zakresie zostały przez przepisy updp wyraźnie ograniczone, gdyż ustawodawca w art. 16 ust. 2a pkt 2 ustalił zamknięty katalog sytuacji, które jako jedyne mogą stanowić wystarczający dowód potwierdzający prawdopodobieństwo niemożności dochodzenia przez bank własnych wierzytelności (tab. 6). Obecnie zawiera on trzy grupy okoliczności potwier-

dzających nieściągalność należności, przy czym wskazują one w sumie dziewięć sytuacji, które banki mogą wykazywać jako dowód w omawianej kwestii. Trzeci warunek wymaga, aby należności stanowiące podstawę utworzenia rezerwy były postawione w stan wymagalności [7, s. 289].

Tabela 6. Przesłanki uprawdopodobniające nieściągalność straconych należności z tytułu udzielonych przez banki kredytów i pożyczek oraz gwarancji i poręczeń ich spłaty

Nieściągalność należności uznaje się za uprawdopodobnioną, gdy:	
I	– dłużnik zmarł, – dłużnik został wykreślony z ewidencji działalności, – dłużnik został postawiony w stan likwidacji, – została ogłoszona upadłość dłużnika obejmująca likwidację jego majątku
II	– zostało wszczęte postępowanie upadłościowe z możliwością zawarcia układu w rozumieniu przepisów prawa upadłościowego i naprawczego, – na wniosek dłużnika zostało wszczęte postępowanie ugodowe w rozumieniu przepisów o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków
III	opóźnienie w spłacie kapitału kredytu (pożyczki) lub odsetek przekracza 6 miesięcy, a ponadto: – wierzytelność jest kwestionowana przez dłużnika na drodze powództwa sądowego, – wierzytelność została skierowana na drogę postępowania egzekucyjnego, – miejsce pobytu dłużnika jest nieznane i nie został ujawniony jego majątek mimo podjęcia przez wierzyciela działań zmierzających do ustalenia tego miejsca i majątku

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 16 ust. 2a pkt 2 updp.

Ostatni z wymienionych w tab. 4 warunków limitujących wartość rezerw celowych jako kosztów podatkowych dotyczy rezerw na należności z tytułu gwarancji i poręczeń spłaty kredytów i pożyczek. Aby wspomniane rezerwy mogły być potraktowane jako koszty podatkowe, gwarancje i poręczenia muszą być udzielone po 1 stycznia 1997 r., co oznacza, że banki nie mogą zaliczać do kosztów uzyskania przychodów rezerw tego rodzaju utworzonych nawet po wymienionej dacie, jeśli gwarancje bądź poręczenia udzielone zostały wcześniej, czyli przed jej zapadnięciem [7, s. 289].

Analiza relacji między rezerwami celowymi a dochodem stanowiącym przedmiot opodatkowania podatkiem dochodowym nie byłaby pełna, gdyby przemilczano zagadnienie ich rozwiązywania oraz wykorzystywania. Rozwiązanie omawianych rezerw (w całości lub w części) może nastąpić jedynie na skutek:

1) wygaśnięcia przyczyn ich utworzenia, czyli np. w efekcie spłaty należności stanowiących ich podstawę oraz

2) zmniejszenia ich wartości w wyniku:

- zmniejszenia się kwoty należności stanowiących ich podstawę,
- zmiany zaszeregowania należności stanowiących ich podstawę do kategorii o niższym stopniu ryzyka,

- wzrostu wartości zabezpieczenia pomniejszającego ich podstawę,
- wzrostu wartości rezerwy na ryzyko ogólne⁹.

Kwota stanowiąca równowartość rozwiązanych lub zmniejszonych rezerw celowych zaliczana jest do przychodów ustalanych zarówno zgodnie z przepisami prawa bilansowego, jak i na potrzeby podatku dochodowego, z tym że w tym ostatnim przypadku dotyczy to wyłącznie rezerw, które wcześniej uznano za koszty uzyskania przychodów. Jedynym odstępstwem od zaprezentowanej ogólnej reguły uznawania równowartości rozwiązanych lub zmniejszonych rezerw za przychody podatkowe jest sytuacja, gdy rozwiązanie/zmniejszenie następuje na skutek zmiany należności z tytułu kredytów lub pożyczek na akcje bądź udziały przedsiębiorców objętych programem restrukturyzacji na podstawie odrębnych ustaw.

Wykorzystanie rezerw celowych, następujące w wyniku umorzenia, przedawnienia lub uznania za nieściągalne należności stanowiących podstawę ich utworzenia nie ma charakteru operacji wynikowej ani z punktu widzenia prawa bilansowego, ani podatkowego.

7. Podsumowanie

Ponieważ odpisy aktualizujące wartość należności są kategorią wynikową, charakterystyczną dla podatników podatku dochodowego, którzy prowadzą działalność gospodarczą i ewidencjonują jej skutki w księgach rachunkowych, stanowią one przedmiot regulacji prawnych z zakresu podatku dochodowego opłacanego na zasadach ogólnych. Z analizy tych regulacji wynika, że:

- 1) omawiane pojęcie ogarnia swoim zasięgiem różne kategorie odpisów,
- 2) niektóre kategorie odpisów występują pod nazwami rezerw, co należy uznać za przykład nieładu terminologicznego w polskich przepisach prawa,
- 3) przepisy odnoszące się do poszczególnych kategorii odpisów są różne, co oznacza, że zasady ich zaliczania do kosztów i przychodów podatkowych nie są jednolite,
- 4) odpisy mogą oddziaływać na dochód, stanowiący przedmiot opodatkowania podatkiem dochodowym, nie tylko poprzez koszty uzyskania przychodów (dokonanie odpisu), ale także poprzez przychody podatkowe (odwrócenie odpisu),
- 5) tylko niektóre spośród dokonanych przez podatników odpisów, i wyłącznie w pewnej wartości, mogą być zaliczane do kosztów uzyskania przychodów,
- 6) operacja odwrócenia odpisów zaliczonych wcześniej do kosztów uzyskania przychodów skutkuje koniecznością uznania jej za zawartość przychodów podatkowych, zwłaszcza gdy to odwrócenie nastąpiło na skutek ustania przyczyn uzasadniających dokonanie odpisów.

Podstawowa kategoria odpisów aktualizujących wartość należności została unormowana w sposób jednolity w obu ustawach regulujących zasady opodatkowania

⁹ Paragraf 9 ust. 1 i 2 cytowanego Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 10 grudnia 2003 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków.

wania podatkiem dochodowym na zasadach ogólnych. Podatnicy podatku, o którym mowa, niezależnie od tego, czy są osobami fizycznymi, czy też prawnymi, mają prawo potraktować odpisy aktualizujące wartość należności jako koszty uzyskania przychodu tylko wtedy, jeżeli dokonali ich zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości i dodatkowo jeżeli należność stanowiąca ich podstawę spełniła jednocześnie dwa warunki (została zaliczona do przychodów podatkowych i jej nieściągalność została w odpowiedni sposób uprawdopodobniona). Odwrócenie odpisów zaliczonych wcześniej do kosztów podatkowych, w przypadku zarówno ich wykorzystania, jak i ustania przyczyn uzasadniających ich utrzymywanie, rodzi natomiast skutki w postaci konieczności powiększenia przychodów do opodatkowania.

Oprócz tych, można powiedzieć, uniwersalnych zasad uwzględniania odpisów aktualizujących wartość należności w dochodzie, istnieją także inne, odnoszące się jednak wyłącznie do pewnych rodzajów odpisów, charakterystycznych tylko dla niektórych podatników. Te specyficzne zasady dotyczą obecnie domów skladowych, które mogą być podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych lub od osób prawnych (działalność polegającą na prowadzeniu domów skladowych mogą prowadzić zarówno osoby fizyczne, jak i prawne) oraz domów maklerskich i jednostek organizacyjnych uprawnionych do udzielania kredytów i pożyczek (w naszych realiach – banków), które to podmioty są podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych. W wymienionych typach jednostek dochód jest kształtowany nie tylko przez omówione wcześniej odpisy, ale dodatkowo także przez odpisy aktualizujące wartość należności, nazywane w przepisach prawnych rezerwami na wierzytelności.

W przypadku domów skladowych i maklerskich chodzi o rezerwy na wierzytelności z tytułu obowiązkowych wpłat wynikających z uczestnictwa tych jednostek odpowiednio w systemie rekompensat bądź w systemie gwarancyjnym. W obu przypadkach zalicza się je do kosztów uzyskania przychodów w pełnej wartości, odpowiadającej równowartości faktycznie dokonanych wpłat. Każde ich zmniejszenie (w całości lub w części) powoduje z kolei konieczność rozwiązania utworzonych wcześniej rezerw i w efekcie zwiększenie przychodów podatkowych.

Jeszcze inaczej normowane są odpisy aktualizujące wartość należności, nazywane rezerwami celowymi, które są charakterystyczne dla banków. W kosztach uzyskania przychodów mogą być uwzględnione tylko te z nich, które utworzono zgodnie odnoszącym się do nich rozporządzeniem Ministra Finansów, i tylko wtedy, jeżeli spełnią stawiane im przez ustawę o podatku dochodowym od osób prawnych szczegółowe warunki, przy czym warunki te są nieco inne i jest ich więcej niż w przypadku uniwersalnych odpisów aktualizujących wartość należności. Całkowite rozwiązanie bądź też zmniejszenie nie wykorzystanych rezerw celowych, zaliczonych wcześniej do kosztów podatkowych, powoduje natomiast, generalnie rzecz biorąc, takie same skutki, jak w przypadku odwrócenia niewykorzystanych odpisów uniwersalnych i rozwiązania niewykorzystanych rezerw

na wiarytelności w domach składowych i maklerskich, czyli prowadzi do zwiększenia przychodów podatkowych.

Należy jeszcze zaznaczyć, że w odróżnieniu od odpisów uniwersalnych odwrócenie odpisów nazywanych rezerwami z powodu ich wykorzystania nie ma bezpośredniego wpływu na dochód.

Literatura

- [1] Gmytrasiewicz M., Karmańska A., Olchowicz I., *Rachunkowość finansowa. Część 1. Wykład*, Difin, Warszawa 1996.
- [2] Kowalska A., *Rezerwy a koszty*, „Doradca Podatnika” 1999, nr 23.
- [3] Kudlicka M., *Podatek dochodowy od osób prawnych w 2001 roku – wybrane zagadnienia*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2001, zeszyt specjalny nr 2.
- [4] Niemczyk R., *Rezerwy w rachunkowości*, Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz 2000.
- [5] Nowak R., *Problematyka rezerw tworzonych w bankach*, „Koszty” 1998 nr 19.
- [6] Orzeszko T., *Istota rezerw celowych oraz zasady ustalania ich wartości w bankach w Polsce*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 911, AE, Wrocław 2001.
- [7] Orzeszko T., *Rezerwy a podatek dochodowy opłacany na zasadach ogólnych*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 992, AE, Wrocław 2003.
- [8] Poniatowska L., *Rezerwy w świetle znowelizowanego prawa rachunkowości*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.
- [9] Rzepnikowska M., *Rozrachunki, rezerwy i rozliczenia międzyokresowe kosztów i przychodów*, [w:] B. Lisiecka Zając, E. Walińska, J. Hryniuk (red.), *Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2002.
- [10] Szymański K., *Rachunkowość i podatki. Komentarz do ustawy o rachunkowości z uwzględnieniem przepisów podatkowych*, Difin, Warszawa 2000.
- [11] Wrona M., *System obciążeń fiskalnych banków w Polsce*, „Bank i Kredyt” 2002, nr 6.

WRITE-OFFS UPDATING THE VALUE OF ACCOUNTS RECEIVABLE VS. INCOME TAX

Summary

The objective of the hereby article is an analysis of regulations in force in Poland referring to income tax in the context of relations occurring between the effective and reversed write-offs updating the value of accounts receivable vs. costs and proceeds set following the income tax requirements.

As a result of conducted research it was observed as follows:

- the notion of write-offs updating the value of accounts receivable has not been defined in Polish legislation, however their context points to the fact that they should be connected with the phenomenon of assets' book value correction due to changes in their real value in time,
- some categories of write-offs updating the value of accounts receivable are referred to as reserves, which should be regarded as a lack of order in Polish legislative terminology,

- tax law regulations referring to write-offs updating the value of accounts are not uniform, which means that the principles of including particular categories of write-offs to costs and tax proceeds are different.

Dr Teresa Orzeszko jest adiunktem w Katedrze Finansów i Rachunkowości na Wydziale Gospodarki Regionalnej i Turystyki w Jeleniej Górze.